

УДК 371.132

ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Волинець Ю.О., Стаднік Н.В.

Педагогічний інститут, Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті розкрито суть проблеми відповідальності як складової професійної готовності майбутнього дошкільного педагога в позааудиторній діяльності. Уточнено сутність поняття «відповідальність» як інтегративної моральної якості особистості. Розглянуто потенціал позааудиторної діяльності щодо формування відповідальності у майбутніх педагогів дошкільної освіти. в У процесі позааудиторної діяльності запропоновані навички відповідальності, які сприяють подальшій успішній професійній діяльності.

Ключові слова: відповідальність, майбутні педагоги дошкільної освіти, позааудиторна діяльність, напрями позааудиторної діяльності, потенціал позааудиторної діяльності, навички відповідальності, студенти вищих навчальних закладів.

Постановка проблеми. У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України, «Концепції виховання дітей і молоді в національній системі освіти» наголошено на важливості, виховання особистості, підготовленої до виконання ролей, необхідних у суспільстві (громадянина, трудівника, патріота своєї країни, сім'янина й товариша), та відзначено, що вищі навчальні заклади повинні здійснювати підготовку свідомої національної інтелігенції, сприяти оновленню та збагаченню інтелектуального генофонду нації, що забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів. Виконання цих завдань неможливе без модернізації, насамперед, позааудиторної виховної роботи, участь у якій дає змогу студентам гармонізувати внутрішні й зовнішні фактори формування професійної культури, створює умови для реалізації їхнього внутрішнього потенціалу та задоволення особистісних потреб [6, с. 4].

Незважаючи на широкий науковий інтерес, питання про відповідальність як складову професійної готовності майбутнього дошкільного педагога в позааудиторній діяльності ще не отримало належної уваги дослідників. Навчально-виховний процес вищого навчального педагогічного закладу має забезпечити ґрунтовну професійну підготовку майбутніх дошкільних педагогів щодо формування їхньої відповідальності в позааудиторній діяльності. Саме тому, питання з окресленої проблеми, зумовила наш інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання виховання відповідальності стали предметом наукових досліджень філософів О. Дробницького, Н. Головка, Р. Косолюпова, В. Кременя, Є. Мануйлова, В. Маркова, О. Ореховського; психологів О. Кононко, О. Лазорко, Г. Ложкіна, К. Муздубаєва, М. Савчина, Н. Скорбіліної, Л. Татомир, Д. Фельдштейна та інших. Необхідність виховання у молодого покоління відповідальності акцентована у працях вчених-педагогів Т. Гаєвої, Л. Добрянської, М. Зотова, Л. Канішевської, Т. Куниці, М. Лев-

ківського, Т. Машарової, В. Тернопільської та інших. Особливості морального виховання студентської молоді вивчають К. Байша, Г. Васянович, М. Горда, С. Крук, І. Ластовченко, О. Лукач, Ю. Максимчук, В. Марчук, І. Сопівник, Н. Ткачова та інші дослідники.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зробивши аналіз зазначених вище праць, ми можемо зробити висновок, що актуальність проблеми формування відповідальності як професійно-значимої якості майбутнього дошкільного педагога обумовлена особливими вимогами, що накладає відповідна професійна діяльність на особистість фахівця з дошкільної освіти. Соціально-економічні та політичні зміни в Україні передбачають активний пошук нових шляхів підвищення ефективності виховання молоді. Саме тому особливого значення ці питання набувають для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, майбутня професійна діяльність яких безпосередньо пов'язана з моральним вихованням молодого покоління.

Незважаючи на існуючі напрацювання і запити практики щодо існуючої проблеми, а, відповідно, й сформованості відповідальності як складової професійної готовності майбутнього дошкільного педагога в позааудиторній діяльності ще не знайшли ґрунтового вирішення.

Мета статті – розкрити проблему відповідальності як складової професійної готовності майбутнього дошкільного педагога в позааудиторній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Дослідженню процесу виховання студентства, основних напрямів виховної роботи у вищому навчальному закладі присвячені наукові доробки І. Бега, М. Євгуха, І. Зязюна, О. Коберника, В. Кременя, І. Осадченко, Г. Пустовіта, Н. Ревнюк, С. Савченка, С. Совгіри та ін. Проблему організації виховної роботи зі студентами різних типів навчальних закладів у позаурочний час досліджували В. Бабич, О. Бартків, П. Гусак, І. Мартинюк, В. Петрович, Р. Сопівник та ін. Особливості виховання відповідальності у молоді висвітлюються

в працях В. Бондаревської, А. Макаренка, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської [6, с. 4-5].

Аналіз вітчизняних та зарубіжних психологічних досліджень дає змогу констатувати, що досить поширеним є розуміння категорії «відповідальність» через обов'язок (К. Абульханова-Славська, Л. Божович, О. Кононко, К. Муздибаєв, М. Савчин, Л. Татомир, В. Хрущ та інші); відповідальність пов'язується із: ініціативою (К. Абульханова-Славська); совістю (Ж. Завадська, М. Сачин, Л. Шевченко, В. Франкл); самосвідомістю, самовизначенням, саморозвитком (С. Рубінштейн), самореалізацією (І. Бех); локус контролю (Л. Анциферова, К. Муздибаєв); соціальною компетентністю (О. Кононко); формою зовнішнього контролю (Д. Фельдштейн, В. Хрущ).

Так, Г. Беленька стверджує, що фахова підготовка педагогів закладів дошкільної освіти є «цілісним комплексом структурних елементів, що знаходяться між особою у певних зв'язках і стосунках, взаємодіють один з одним і утворюють цілісну єдність» [2, с. 286]. Вона зазначає також, що «послаблення будь-якої з цих ланок неминуче призводить до порушення усєї цілісної системи підготовки висококваліфікованого вихователя дітей дошкільного віку» [2, с. 286].

Розглянемо поняття «педагогічна готовність». Під цим поняттям ми розуміємо результат навчально-виховної діяльності, який свідчить про те, що майбутній фахівець з дошкільної освіти здатний на високому рівні виконувати свої професійні функції та обов'язки.

У результаті аналізу встановлено, що у філософському аспекті фахова підготовка майбутніх педагогів розглядається як «об'єктивний процес, в основі якого лежать певні закономірності: зумовленість системи загальнопедагогічної готовності потребами соціально-педагогічного і духовного розвитку суспільства, завданнями в сфері формування творчої особистості; відповідність змісту, форм і методів загальнопедагогічної підготовки; взаємозв'язок цілей, функцій, змісту й методів загальнопедагогічної готовності студентів; залежність якості загальнопедагогічних знань, умінь і навичок від характеру, змісту, форм і методів організації навчально-пізнавальної, практичної, самостійної діяльності студентів; залежність змісту й методів загальнопедагогічної готовності від індивідуальних здібностей студентів» [4, с. 103].

З цього приводу Є. Кулик зокрема зазначає, що система освіти має забезпечити розвиток молодого покоління, бути відкритою для справжніх нововведень, критичного сприйняття новоутворень і в одночас має формувати таку якість як відповідальність. Кожна людина постійно прагне поліпшити, вдосконалити і розвивати умови своєї праці та життя загалом [5, с. 91].

Юнацький вік – сенситивний для формування відповідальності, оскільки характеризується посиленням свідомої мотивації поведінки,

підвищенням інтересу до моральних проблем і пошуком ефективних шляхів їх розв'язання, здатністю до самоспостереження і рефлексії, усвідомленням своїх морально-психологічних і вольових якостей, становленням соціально-моральної самооцінки, орієнтацією на моральні цінності. Водночас цей вік характеризується суперечностями між прагненням до істини і невмінням зрозуміти її моральну сутність, орієнтацією на позитивний ідеал, самостійність та відсутністю здатності його досягнення, небажання бути «виховуваним» та недостатнім розвитком умінь самовиховання, в тому числі й щодо відповідальності.

Аналіз психологічної, педагогічної та методичної літератури з окресленої проблеми дає змогу констатувати, що відповідальність як складова професійної готовності майбутнього дошкільного педагога в позааудиторній діяльності є вагомим компонентом особистісно-професійного розвитку студентів.

У філософії категорія «відповідальність» відображає об'єктивний історично конкретний характер взаємовідносин між особистістю, колективом, суспільством (Л. Ільчов); є якістю, що дає особистості можливість усвідомлювати значення своїх вчинків, добровільно узгоджувати свою поведінку з вимогами суспільства (Н. Головка, Г. Смирнов); перебуває у єдності з категорією «свобода»: чим більше межі свободи, тим більша відповідальність. Філософи наголошують на особистісній відповідальності за обраний вільний вибір (М. Бердяєв, Р. Косолапов, В. Марков, Ж.-П. Сартр, Е. Фромм).

У соціології категорія відповідальність тісно пов'язується з просоціальною поведінкою (позитивною, конструктивною, соціально бажаною і соціально корисною), спрямованою на благополуччя інших людей, з відповідальністю перед народом та нацією у політичній, економічній, соціальній і культурній сферах (І. Кон). Психологи розглядають відповідальність як рису характеру, однак Б. Ананьєв, С. Рубінштейн акцентують увагу на тому, що відповідальність проявляється не тільки в характері, й у почуттях, свідомості, світосприйнятті, різних формах поведінки.

На основі аналізу практичної підготовки студентів педагогічних ВНЗ, ми дійшли висновку про те, що майбутнім дошкільним педагогам закладів дошкільної освіти потрібно узагальнювати свій досвід і формувати таку якість як «відповідальність», а саме залучення студентів у різноманітні напрями позааудиторної діяльності: науково-дослідну (робота у науковому товаристві, написання наукової статті, участь у гуртках тощо); суспільно-політичну (робота в органах учнівського самоврядування, співробітництво з молодіжними організаціями тощо); художньо-естетичну (участь у художній самодіяльності, КВК, різноманітних творчих гуртках і об'єднаннях, за-

хопленість різними видами мистецтва); трудо-ву (робота у волонтерському загоні, практика, різні види комерційно-трудової діяльності); фізкультурно-спортивну (відвідування спортивних гуртків, секцій, участь у спортивних змаганнях тощо) відповідальність майбутніх вихователів дошкільних закладів набуває форму моральних стосунків, які складаються між студентами і викладачами.

Адже це потребує, передусім, загальної культури та високої фахової підготовки, певного досвіду навчально-виховної роботи й спеціальних знань і вмінь для того, щоб сформувати у студентів здатність взаємозалежно поєднувати свої права і обов'язки, свідомо формулювати самозобов'язання щодо включення у різноманітні види навчально-пізнавальної та громадської діяльності та здатність утверджувати гуманні професійні взаємини з колегами, викладачами для самоствердження, самовираження, самореалізації у життєтворчості й майбутньому професійному зростанні.

Отже, саме відповідальність як компонент професійної готовності майбутніх вихователів дошкільної освіти дозволяє гармонізувати розвиток загальних і професійних якостей у системну цілісність, що, в свою чергу, утверджує їхню здатність до прогнозування наслідків власної науково-пізнавальної та різнобічної громадсько-корисної діяльності [1].

Позааудиторна діяльність у сучасній вищій школі становить невід'ємну і важливу складову загального педагогічного процесу; відіграє важливу роль у професійному становленні майбутнього фахівця [1]. Вона є як складовою професійної готовності навчально-виховного процесу у ВНЗ, так, і невід'ємною частиною професійної підготовки майбутніх дошкільних педагогів, яка здійснюється з метою створення педагогічних умов для саморозвитку, самоосвіти, самодисципліни, самовиховання особистості та формування готовності до обраної професії.

Уточнено, що основними напрямками професійного самовдосконалення студентів в умовах вищого навчального закладу є: розширення кола інформаційного простору студента, удосконалення особистісних і професійних якостей, формування професійної компетентності, систематичне поглиблення знань та вдосконалення професійних умінь і навичок, вироблення навичок самоосвіти, самовиховання та саморозвитку, формування усвідомлених мотивів щодо участі в різних формах позааудиторної діяльності тощо.

Відповідальність як особистісна якість, належить до моральних категорій, що виступають регуляторами поведінки в усіх сферах людського буття. Підтвердження цьому знаходимо в наукових роботах, присвячених дослідженню різних аспектів відповідальності, особливостей її формування в молодого покоління. Проведене нами дослідження засвідчило наявність певних розходжень у підходах нау-

ковців до тлумачення сутності відповідальності, що виявляється в наданні пріоритету тим чи іншим чинникам у її вихованні.

Більшість визначень поняття «відповідальність», наявні у сучасній науковій літературі, відображають його етико-філософський і соціально-психологічний зміст.

У дослідженнях А. Плахотного, С. Рудковського зазначений феномен розглядається як компонент структури особистості, який впливає на самовизначення у житті. Означену категорію К. Абульханова-Славська аналізує як здатність відповідати не лише за себе, але й за інших людей.

Якщо студенти беруть участь у різних видах позааудиторної діяльності – це допомагає їм усвідомити себе суб'єктами професійної діяльності; формує готовність до професійної діяльності, здатність бути самими собою; брати на себе відповідальність; допомагає розкрити творчий потенціал тощо.

Загнибіда Р. основними принципами, покладеними в основу організації позааудиторної діяльності в умовах вищого навчального закладу, визначає такі: гуманізації; демократизації; системності; варіативності; інноваційності; професійної спрямованості. Завдяки взаємодії сукупності зазначених принципів, які орієнтують майбутнього фахівця на самостійний вибір своєї діяльності, постійний розвиток як особистісних, так і професійних якостей, відбувається безперервний розвиток студента [3, с. 20].

Також, дослідниця виокремлює такі види позааудиторної діяльності, які сприяють професійному самовдосконаленню майбутніх фахівців (спрямована на зростання інтелектуального потенціалу, професійної культури й формування відповідальності, оволодіння засобами самоактуалізації, самовиховання, самоосвіти), науково-дослідницька діяльність (передбачає формування наукового світогляду, оволодіння студентами методологією і методами наукового дослідження; розширення наукової ерудиції майбутнього фахівця; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у розв'язанні теоретичних і практичних завдань; прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності), практика (є унікальною можливістю для апробації теоретичних знань) і дозвілєва діяльність (є складовою часового простору, розглядається як окремий вид життєдіяльності студента і як психологічний стан) [3, с. 9].

У Київському університеті імені Бориса Грінченка є традиційними такі заходи, як «Посвята у студенти», «День дошкільця», «День Відкритих Дверей», «Ярмарок вакансій»; курси «Краси, талантів та жіночності», «Всеукраїнські конкурси студентських наукових робіт», «Словник Грінченка та сучасність»; соціальний проект «З Києвом і для Києва»; наукові гуртки; волонтерська діяльність, які по-

кликані виховувати сучасну молодь, яка буде відповідальна, вихована, цілеспрямована, вільно керувати своїми думками та життям, бути активною, здоровою, цікавою для професійного свого зростання та виховання особистісних якостей, а також конкурентоспроможною в своїй професійній діяльності.

В цьому році, студенти кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту взяли участь у Благодійному балі 2018 для збору коштів на Ресурсний центр для студентів із обмеженими функціональними можливостями. Куратори академічних груп Київського університету імені Бориса Грінченка надають консультації своїм студентам, допомагають у вирішенні різних питань, зокрема залучають студентів приймати участь у позааудиторній діяльності.

Щоб сформувати позитивне ставлення студентів до позааудиторної роботи професійного спрямування, слід на кожному її етапі роз'яснювати цілі роботи, контролювати розуміння і сприйняття цих цілей студентами, поступово формувати у них вміння самостійно обирати мету і ставити перед собою завдання для її досягнення. Важливо постійно заохочувати і виділяти кращих студентів, формуючи у студентській групі дух змагання та здорового суперництва.

Для того, щоб така цінність, як відповідальність, була сформована у студентів потрібно самому викладачу бути прикладом; брати на себе відповідальність, піклуватися і допомагати іншим, бути пунктуальним, об'єктивним, не звинувачувати інших у своїй помилках і просто бути надійною людиною. Які ж навички потрібні студентам для розвитку відповідальності? Розглянемо їх.

По-перше, це – *наполегливість* та *обов'язковість*, де кожен студент має усвідомлювати важливість місії, візії ВНЗ; доручень у різних видах діяльності та наполегливої роботи над завданнями й обов'язками.

По-друге – *прийняття рішень*. Студент, приймаючи участь у позааудиторній діяльності, має вміти обґрунтовувати свої рішення і на собі відчувати переваги або наслідки свого вибору.

По-третє – студент має бути *вмотивованим внутрішньо*, розуміти важливість діяльності, справи за яку будуть нести відповідальність. Розуміти, що – це обов'язок і його вибір.

Також пам'ятати, щоб досягти успіху, потрібно вміти доводити завершену справу до кінця, бути пунктуальним і вміти управляти часом (тайм-менеджмент), а також бути комунікативним, вміти домовлятися. Відповідальні студенти досягають не лише успіху у навчанні, а й у своїй обраній професійній діяльності. Такі студенти гордість і приклад нашого Університету, гідні і надійні, шановані, а значить унікальні.

Отже, відповідальність як складова професійної готовності майбутнього дошкільного педагога в позааудиторній діяльності допомагає студентам відчувати, що вони важливі, для того, щоб в майбутньому бути успішними й надійними громадянами, впевнено вирішувати будь-які життєві проблеми.

Таким чином, сучасна освіта покликана виявити такі якості особистості, щоб допомогли б швидко адаптуватися в усіх сферах професійної діяльності майбутнього дошкільного педагога, дати змогу приймати самостійні рішення та відповідати за свою діяльність. А це можливо, якщо задіювати студентів в позааудиторну роботу, формувати професійну команду, підвищувати рейтинг вищого навчального закладу.

Висновки і пропозиції. Отже, проведений аналіз засвідчив, що проблема відповідальності як складової професійної готовності майбутнього дошкільного педагога в позааудиторній діяльності буде залежить від ефективності створення умов, пошуку нових організаційних форм і методів, спрямованих на формування відповідальності у студентів та прагнення їх до прийняття самостійних рішень, які під час навчання і в майбутньому будуть сприяти професійній готовності майбутніх дошкільних педагогів. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Отримані результати доводять необхідність подальшого урізноманітнення форм та методів професійної підготовки майбутніх фахівців в позааудиторній діяльності.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Від волі до особистості / І.Д. Бех. – К.: «Україна-Віта» – 1995. – 220 с.
2. Беленька Г.В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : моногр. / Ганна Володимирівна Беленька. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 320 с.
3. Загнибіда Р.П. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутнього менеджера туризму в позааудиторній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Загнибіда Раїса Павлівна ; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2014. – 20 с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / В.Г. Кремень. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
5. Кулик Є.В. Підготовка майбутніх вчителів до дослідницької діяльності : моногр. / Є.В. Кулик. – К.; Дрогобич: Коло, 2004. – 382 с.
6. Смально О.В. Формування відповідального ставлення до батьківства у студентів класичного університету в процесі позааудиторної виховної роботи: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Смально Оксана Василівна ; Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2016. – 205 с.
7. Riley D.P. Family Life Education / D.P. Riley // Encyclopedia of social work. – P. 960-965.

Вольнец Ю.А., Стадник Н.В.

Педагогический институт,
Киевский университет имени Бориса Гринченко

ПРОБЛЕМА ОТВЕТСТВЕННОСТИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩЕГО ДОШКОЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ВНЕАУДИТОРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье раскрыта суть проблемы ответственности как составляющей профессиональной готовности будущего дошкольного педагога внеаудиторной деятельности. Уточнена сущность понятия «ответственность» как интегративной нравственного качества личности. Рассмотрены потенциал внеаудиторной деятельности по формированию ответственности у будущих педагогов дошкольного образования. В процессе внеаудиторной деятельности предложены навыки ответственности, которые способствуют дальнейшей успешной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: ответственность, будущие педагоги дошкольного образования, внеаудиторная деятельность, направления внеаудиторной деятельности, потенциал внеаудиторной деятельности, навыки ответственности, студенты высших учебных заведений.

Volynets Y.A., Stadnik N.V.

Pedagogical Institute, Borys Grinchenko Kyiv University

PROBLEM OF RESPONSIBILITY AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL READINESS OF THE FUTURE PRESCHOOL TEACHER IN NON-AUDIT ACTIVITY

Summary

The article reveals the essence of the problem of responsibility as a component of the professional readiness of the future preschool teacher of non-audit activity. The essence of the concept of "responsibility" as an integrative moral quality of the personality is specified. The potential of non-audit activity for forming the responsibility of future teachers of preschool education is considered. In the process of non-audit activity, the skills offered are responsible for further successful professional activities.

Keywords: responsibility, future teachers of preschool education, non-audit activity, out-of-charge activities, non-audit activity potential, accountability skills, students of higher educational institutions.